

Kakor smo videli, je imel ljubljanski deželjski sodnik pri izvajanju javne uprave v svojem okrožju obširno delovno področje in temu primerne dohodke. V urbarju vicedomskega urada za Kranjsko iz leta 1636 je vnesena pri seznamu hiš, ki so spadale v mestu Ljubljani pod užitek deželnega vicedoma, tale zabeležba:

Hiša, ki je bila pred kratkim sezidana za deželjskega sodnika, plača 10 goldinarjev davka. »dagegen muss man dieselbe paulich halten.« Deželjski sodnik je torej nekako od leta 1636 stanoval v hiši, ki je bila sezidana zanj, moral pa je odvajati vicedomu letno 10 goldinarjev davka in je moral hišo popravljati iz lastnih sredstev.

Svoje uradne prostore je imel deželjski sodnik verjetno v hiši vicedomskega urada na koncu Gosposke ulice nekako tam, kjer danes stoji ljubljanska univerza.

Dr. Anton Svetina

VIRI IN LITERATURA

1. Dr. Janko Polec, Razpored sodnih instanc v slovenskih deželah od 16. do 18. stoletja. Zbornik znanstvenih razprav, VI. letnik 1927-28, str. 120. — 2. Josip Zontar, Kranjski sodni red za deželjska sodišča iz l. 1535, Zgodovinski časopis, Kosov zbornik, letnik VI-VIII leto 1952-1953, str. 569. — 3. Državni arhiv LRS, Laibacher Kreis, Rectificierte Dominical-Acte, fascikel 4, fol. 1, 4 in 339-355. — 4. L. Hauptman, Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer I/4 Wien 1929, str. 463. — 5. Josip Zontar, ibidem, str. 571 ss in 581 ss. — 6. Josip Zontar, ibidem str. 571. — 7. Dr. Janko Polec, ibidem, str. 121. —

O MESTNI VIŠJI DEKLIŠKI ŠOLI V LJUBLJANI

Dne 9. novembra 1956 je poteklo šestdeset let, ko je bil odprt prvi letnik mestne višje dekliške šole v Ljubljani. To je bil za takratne čase velik kulturni dogodek. Višja dekliška šola je bil prvi slovenski učni zavod, ki je imel namen, nuditi naši ženi višjo izobrazbo, kakršno more dati osnovna ali meščanska šola.

Za žensko izobrazbo je bilo še proti koncu prejšnjega stoletja splošno slabo preskrbljeno; kaj šele za slovensko žensko mladino. Pot v gimnazije je bila še zaprta. Dekleta so se vzgajala večinoma po samostanih in privatnih inštitutih. Hodila so tudi na učiteljska, ko so dovršila meščansko ali vsaj šest razredov osnovne šole. Vsa ta učilišča — učiteljske in meščanske šole (privatne, samostanske) — so imela nemški učni jezik. Saj so tudi starši dajali svoje hčere v samostanske šole večinoma zato, da so se naučile nemškega jezika; redke so se učile v samostanih ali drugih privatnih inštitutih (v Ljubljani je bil znani Hutov inštitut) še italijanskega ali francoskega jezika. Seveda so se seznanjale tudi s predmeti, ki so jim koristili pozneje v gospodinjstvu. Te šole so bile pravzaprav namenjene višjim in srednjim stanovom.

Največjo zaslugo za ustanovitev slovenske višje dekliške šole je imel dolgoletni napredni ljubljanski župan Ivan Hribar. Ze kot občinski svetovalec se je ukvarjal z mislijo, ustanoviti višjo dekliško šolo. V svojih spominih piše dobesedno: »Predvsem sem si rekel, da Slovenci, ako hočemo, da bude naš napredek trajen, moramo skrbeti za višjo izobrazbo svoje ženske mladine. V srcu me je namreč peklo, ko sem videl, kako malo spoštuje slovenska ženska mladina, ko navrší šole, svoj materin jezik.« (Moji spomini, I, str. 183.)

Leta 1888 se mu je posrečilo pridobiti veletrgovca Jos. Gorupa na Reki, da je daroval 100.000 kron za štipendije bodočim učenkam višje dekliške šole. (Istotam, str. 182.)

V občinskem svetu je na seji 10. maja 1894 poročevalec prof. Fr. Orožen utemeljil potrebo višje dekliške šole. Občinski svet je predlog sprejel in ga predložil s statutom vred šolskemu svetu v potrjenje. Toda vse je nekam zaspalo, dokler ni bil v maju 1896 izvoljen za župana Ivan Hribar, ki se je takoj po izvolitvi lotil vprašanja mestne višje dekliške šole, ker je smatral nje ustanovitev za najnujnejšo na-

logo mestne uprave, vedoč, da če je ne ustanovi mesto, ne stori tega noben drug faktor. Dežela zato ne, ker to ne spada v okvir ljudskošolskega zakona, vlada pa že iz načelnih ozirov, ker nam še drugih slovenskih srednjih šol ne da. (Moji spomini, I, 283.)

Takratni avstrijski naučni minister baron Gautsch, ki je bil naklonjen ženskim višjim učiliščem, je obljubil odposlanstvu ljubljanskega občinskega sveta, da bo storil vse za mestno višjo dekliško šolo; obljubil je tudi denarno podporo.

S prostori je bilo težko. Saj je v aprilu 1895 prizadejal potres Ljubljani velikansko škodo. Mnogo hiš je bilo porušeni, tudi javna poslopja so bila uničena ali so sploh toliko trpela, da so jih morali obnoviti. Vendar se je mestnemu stavbnemu uradu posrečilo za prvo silo urediti učne prostore v drugem nadstropju zgodovinske Žoisove hiše na Bregu št. 20. Pozneje je bila šola nastanjena v prostoru Glasbene Maticice. Vendar župan Hribar ni miroval, dokler ni dobila šola svoje lastne prostore. In zopet je priskočil na pomoč Josip Gorup, ki je kupil na Hribarjevo iniciativo bivšo, od potresa močno prizadeto deželno bolnišnico z zemljiščem vred in del zemljišča daroval mestu za zidavo mestne višje dekliške šole. Tako je bilo postavljeno v Ljubljani po načrtih arhitekta dr. Fabianija najlepše šolsko poslopje »Mestni ženski licej« na bivši Bleiweisovi (sedanji Prešernovi) cesti. Poslopje so slovesno odprli v oktobru l. 1907.

Dne 7. oktobra 1896 je javil Slovenski Narod, da se odpre slovenska višja dekliška šola na Bregu št. 20. Oba slovenska dnevnikarja in Laibacher Zeitung so prinesli uradne razglase o vpisovanju. 30. oktobra se je vrnil s potovanja prof. dr. L. Požar, ki si je bil ogledal razne podobne zavode v drugih deželnih mestih; posebno navdušen je bil s šolo v Pragi. Edino Slov. Narod je pisal pred tem o važnosti tega učnega zavoda. Dne 31. oktobra je prinesel uvodni članek, ki je poudarjal zlasti pouk, ki ga bodo opravili slovenski učitelji v slovenskem jeziku.

Dne 9. novembra ob enajsti uri je bila slavnost v telovadnici I. deške osnovne šole na Grabnu (sedaj je tam arhitektonski oddelek tehnične fakultete). Slavnostni govor je imel ravn. dr. Požar, udeležili so se slavnosti zastopniki takratnih javnih oblasti, starši in učenke.

Dne 10. nov. je bil v Narodnem domu prijateljski večer, ki ga je priredil župan Hribar. Povabljeni so bili zastopniki vseh treh dnevnikov ljubljanskih (Slov. Narod, Slovenec in Laibacher Zeitung); prišli so samo zastopniki Slov. Naroda. Bilo je več govorov; vsi govorniki so poudarjali pomen novega višjega ženskega učnega zavoda.

V seji obč. sveta dne 12. novembra je poročal župan Hribar o otvoritvi mestne višje dekliške šole. Poročilo pravi med drugim: »Obžalovati pa je, da se nahajajo celo v domačem taboru še ljudje, ki mečejo kamenje na ta zavod... naučni minister glede te šole ni stavil nikakega pogoja, temveč izrazil željo, naj bi se pouk uredil tako, da se bodo učenke poleg materinščine naučile tudi nemščine in francoščine.«

Prvi ravnatelj je bil prof. dr. Lovro Požar, ki je imel znižano učno obveznost na gimnaziji, da je lahko vodil novi zavod in tudi poučeval na njem. Ravnatelj je bil do 5. oktobra 1907, ko je postal ravnatelj prve državne gimnazije v Ljubljani. Bil je torej na zavodu skupaj 11 let.

Prva stalna učiteljica in »nadzorovalna dama« (to je bil naslov učiteljice, ki ji je bila poverjena ženska plat vzgoje) je postala Marija Wessner (1856—1951), odlična učiteljica na mestni dekliški osemrazrednici, izprašana za meščanske šole.

Kasneje je imenoval obč. svet za stalnega učitelja Alberta Siča, ki je do takrat služboval v Št. Vidu nad Ljubljano; tudi on je bil izprašan za meščanske šole.

Drugi ravnatelj je bil Ivan Macher, ki je poučeval na zavodu od početka in bil ravnatelj od 6. oktobra 1907 dalje.

Med 57 osebami, ki so poučevale na mestni višji dekliški šoli od začetka pa do ukinitve zadnjega letnika, torej od š. l. 1896/97 do 1910/11, je bila večina vzeta iz kroga srednješolskih profesorjev. Zelo mnogo jih je bilo, ki so se odlikovali kot vidni kulturni delavci.

V prvi letnik je bilo sprejetih 27 gojenk, na koncu šolskega leta jih je ostalo še 26, ker je ena zaradi boleznih med letom izstopila.

Po poklicu so bili starši: 6 uradniških vdov, 7 nižjih uradnikov, 2 višja uradnika (en zdravnik in en sodni svetnik), 3 služitelji, 5 obrtnikov, 2 trgovca, 1 gostilničar; ena gojenka je bila odvetnikova sirota.

Izkazalo se je torej, da so bili starši večinoma srednje, če ne slabo situirani. Tudi pri zadnjem letniku, ki je štel 42 gojenk, bi se našlo skoraj isto razmerje. 6 gojenk je izhajalo iz učiteljskih družin, 6 je imelo male posestnike za starše, prevladoval pa je nižji stan, eni gojenki je bil oče rudar, edino ena je imela za očeta tovarnarja. Poročevalec, ki je poučeval na višji dekliški šoli tri leta in pozneje na liceju in gimnaziji nad dvajset let, skupaj 27 let, lahko konstatira, da je bilo razmerje vedno isto; pozneje se je v bivši Jugoslaviji še bolj sproletariziralo. Vpeljana je bila šolnina, a večina staršev je prosila za oproščenje plačevanja.

V šolo so pač pošiljali otroke, da so prišli enkrat do kruha. Bogatejši in »boljši« starši so se izogibali te šole. Pošiljali so otroke pač tja, kjer so se izobraževale njih matere. Šola je bila razvpita po krivici, da je »liberalna«, vanjo se je zaganjala stranka, ki je izdajala »Slovenca«, ker je bil pač obč. svet ljubljanski, ki je vzdrževal z velikimi žrtvami ta zavod,

napreden. V začetku se ni mogel tako razvijati, kakor je bilo želeto, da je n.p.r. v neki seji Kuratorija inšpektor Hubad pozival direktorja in druge, da bi bilo treba začeti s propagando po časopisih in ustno. Vendar je zavod napredoval, četudi počasi. Avstrijska vlada je sicer podpirala ta prepotrebni zavod, a podpora je izpočetka bila v tem, da je vodil šolo državni profesor, ki je imel na svojem zavodu dopust, mesto mu je plačevalo samo direktorsko doklado. Poznejša denarna podpora pa je bila precej majhna.

Šola je imela tri letnike. Učna snov je obsegala predmete, ki so se jih učili na učiteljskih; razen nemščine se je poučevala tudi francoščina. Posebna pažnja se je posvečala slovenščini. Pozneje se je ustanovil še poseben pedagoški tečaj, ki je pripravljaval absolventke višje dekliške šole za maturo na učiteljskih. Enoletni trgovski tečaj je omogočil absolventkam, da so dobile službo v praktičnih poklicih.

Mestni višji dekliški šoli skupno s tršovskim ali pedagoškim tečajem so že pred osvojitvijo priznavali značaj popolne srednje šole, ker takrat pač druge srednje šole za žensko mladino ni bilo.

V prvi letnik so se sprejemale deklice, ki so končale najmanj osemrazredno osnovno ali meščansko šolo.

Leta 1900 so se ustanovili šestrazredni dekliški liceji z opravljanjem zrelostnega izpita, po dovršenem šestem razredu. V prvi razred so imele dostop deklice, ki so končale štiri razrede osnovne šole. Tako so se začele polagoma ukinjati prejšnje višje dekliške šole. Tudi ljubljanski občinski svet je marca meseca 1905 soglasno sprejel licejski statut in l. 1906 je sklenil postaviti šolsko zgradbo. Leta 1907 je bilo poslopje dozidano in se je odprl prvi razred. V š. l. 1909/10 se niso več sprejemale deklice v prvi letnik višje dekliške šole, tako da je bil v š. l. 1910/11 zadnji letnik višje dekliške šole.

Leta 1911 je prenehala z zadnjim letnikom mestna višja dekliška šola, ki je torej polnih 15 let opravljala lepo nalogo in vzgojila v narodnem duhu 1489 deklet. Ta prepotrebna šola je našim dekletom podala lepo in obširno izobrazbo in jim utrdila narodno zavest in dosegla s tem svoj namen. Marsikatera javno delujoča žena je bila gojenka mestne višje dekliške šole.

Letos je minilo torej 45 let, ko je ta šola prenehala, a 9. novembra 1956 60 let, ko se je odprla. 6. avgusta pa je minilo sto let, ko se je rodila profesorica Marija Wessner, prva učiteljica tega zavoda. S svojo skromnostjo in dobrohotno strogostjo je bila opora ravnatelju in učiteljskemu zboru pri vzgoji naše ženske mladine ob koncu prejšnjega in v prvem deceniju sedanjega stoletja. Morda so se zdeli njeni nazori starokopitni, a skromnost je bila gotovo na mestu. Tudi njeno karitativno delo je bilo vzorno in nad vse požrtvovalno.

Danes nimamo več šol, ločenih po spolu, enakopravno se deli znanost moški in ženski mladini, da lahko medsebojno tekmujeta oba spola v znanju in pridnosti.

Dr. R. Molè

VIRI:

Katalogi v d. š.; zapisniki kuratorija v d. š.; Izvestja, zlasti članek v IV. Izvestju mestnega dekliškega liceja itd.; Ivan Maher, Mestna višja dekliška šola, 1896/7 — 1910/11; Ivan Hribar, Moji spomini, l. 1928; dnevnik Slov. Narod. Slovenec, Laibacher Zeitung.